

วรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปี

The Folk Literature along the Line of Tapee River

ปริญญญา ปานชานา | Parinya Panchawna

บทคัดย่อ

การศึกษา “วรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปี” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา บริบทชุมชนด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรม และเพื่อรวบรวมวิเคราะห์ วรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปี ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษา เอกสารที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ชุมชนเป้าหมายที่แม่น้ำตาปี ไหลผ่าน 7 ชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนดังกล่าวมีลักษณะร่วมกันในด้านสภาพภูมิศาสตร์ ทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ และสังคมวัฒนธรรม วรรณกรรมมุขปาฐะที่ยังคงปรากฏอยู่ใน พื้นที่มีตำนาน 7 เรื่อง นิทาน 60 เรื่อง และเพลงกล่อมเด็ก 259 เพลง วรรณกรรมดังกล่าวมี คุณค่าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี คุณค่าด้านสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม และ คุณค่าด้านภาษา มีความสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะเป็นเครื่องมือบันทึกภาพสังคม การพัฒนาระบบความคิด การสร้างทัศนคติ ค่านิยม และศีลธรรม ในฐานะที่เป็นเครื่อง บันเทิงใจ ความสัมพันธ์กับชุมชนในด้านความเชื่อและพิธีกรรม และความสัมพันธ์กับชุมชน ในฐานะเป็นส่วนที่ให้การศึกษานอกรูปแบบแก่สังคม

คำสำคัญ: วรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมมุขปาฐะ แม่น้ำตาปี

Abstract

The objectives of the study of folk literature were: to study the context of community in geography, history and cultural society and to collect and analyze the folk literature along the line of the Tapee River. The methodology of this study was a qualitative research by a relevant documentary study and by taking a field work to collect data in a field of purposed community's areas where the Tapee River flowed through seven communities.

The results of this study revealed that such communities had jointly characteristics in the aspects of physical geography, history and cultural society. Oral literature which appeared in a field consisted of 7 legends, 60 stories and 259 lullabies for children. Such literature had the value in the aspects of history, archaeology, society, economic and culture. And the value in language aspect had related with communities as a tool to record the society's picture, the development of conceptual system, establishment of attitude, value and moral as an entertainment or happy things. It had the relation with the community in the aspects of faith and rituals and as a part which gives an informal education to society.

Keyword: Folk literature, Oral literature, Tapee River

บทนำ

จังหวัดสุราษฎร์ธานีตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของภาคใต้ ทิศเหนือมีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดชุมพร ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชและกระบี่ ทิศตะวันออกติดต่อกับอ่าวไทย ทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดพังงา และจังหวัดระนอง สภาพภูมิประเทศมีความหลากหลายทั้งที่ราบชายฝั่งทะเล ที่ควนเนิน และที่ราบลุ่มแม่น้ำ บริเวณด้านตะวันตกของจังหวัด

มีสภาพเป็นป่าและภูเขา ถัดจากพื้นที่สวนลิกเข้าไปเป็นที่ราบตอนกลางและที่ราบชายฝั่งทะเล ด้านทิศตะวันออกเป็นที่ลาดเอียงชายฝั่งทะเล นอกจากนี้ในบริเวณอ่าวไทยยังมีเกาะแก่งจำนวนมาก เกาะที่สำคัญ เช่น เกาะสมุย เกาะพะงัน เกาะเต่า เป็นต้น

บริเวณที่ราบลุ่มกว้างใหญ่มีแม่น้ำลำคลองหลายสาย แม่น้ำที่สำคัญ คือ แม่น้ำตาปีเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงผู้คนชาวจังหวัดนี้ แม่น้ำนี้มีต้นน้ำจากเทือกเขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความยาวประมาณ 232 กิโลเมตร ประกอบด้วยคลองสาขา 6 สาขา ได้แก่ 1) *คลองสินปุน* ต้นน้ำอยู่ที่จังหวัดกระบี่ ไหลรวมกับแม่น้ำตาปีทางฝั่งซ้ายในตำบลสินปุน อำเภอพระแสง 2) *คลองอิปัน* ต้นน้ำมาจากอำเภอทับปุด จังหวัดพังงา ไหลรวมกับแม่น้ำตาปีทางฝั่งซ้ายใกล้บ้านย่านดินแดงอำเภอพระแสง 3) *คลองพุนพิน* แยกจากฝั่งซ้ายแม่น้ำตาปีใกล้สะพานจุลจอมเกล้า ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน ไปออกทะเลที่อ่าวบ้านดอน 4) *คลองท่ากูบ* ต้นน้ำมาจากบึงขุนทะเลในตำบลขุนทะเล อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ไหลรวมกับแม่น้ำตาปีทางฝั่งขวา 5) *คลองมะขามเตี้ย* ต้นน้ำมาจากบึงขุนทะเลไหลรวมกับแม่น้ำตาปีทางฝั่งขวา 6) *คลองขวาง* แยกจากฝั่งซ้ายตรงข้ามหน้าตลาดบ้านดอน อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี

การที่แม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำสายหลักและครอบคลุมบริเวณหลายพื้นที่หลายอำเภอ ทำให้มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ เป็นทั้งแหล่งเศรษฐกิจ แหล่งประวัติศาสตร์ และแหล่งวัฒนธรรม ด้านวัฒนธรรมมีวรรณกรรมท้องถิ่น “*มุขปาฐะ*” ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดโดยใช้การเล่า ขับร้องหรือสวด เพื่อสื่อสารเรื่องราวความรู้สึกนึกคิดระหว่างกลุ่มคนในท้องถิ่นสืบต่อกันมา มีรูปแบบฉันทลักษณ์และภาษาที่ใช้เป็นไปตามความนิยมของท้องถิ่นนั้น พบมากได้แก่ ตำนาน นิทานพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก วรรณกรรมประเภทนี้มีความสำคัญและคุณค่าต่อชุมชนท้องถิ่น คือ ช่วยอธิบายความเป็นมาของชุมชนและเผ่าพันธุ์ของชาวเมืองสุราษฎร์ธานีและชุมชนใกล้เคียง สะท้อนความเป็นมาของสังคม ความเชื่อ ค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น เป็นเครื่องอบรมสั่งสอนจริยธรรมของคนในชุมชน และเป็นแหล่งบันทึกข้อมูลด้านประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น (ชวน เพชรแก้ว. 2532)

บริบทชุมชนตามแนวลำน้ำตาปี

ชุมชนที่แม่น้ำตาปีไหลผ่าน 7 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนอำเภอพระแสง ชุมชนอำเภอเวียงสระ ชุมชนอำเภอบ้านนาสาร ชุมชนอำเภอบ้านนาเดิม ชุมชนอำเภอเคียนซา ชุมชนอำเภอพุนพิน

และชุมชนอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ในการศึกษาผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่ชุมชนเป้าหมายตามแนวลำน้ำโดยมีรัศมีระยะทางห่างจากริมฝั่งซ้ายและขวาของลำน้ำไม่เกิน 1 กิโลเมตร มีวิถีชีวิตคนตามลุ่มน้ำเป็นตัวกำหนด กล่าวคือ ใช้เส้นทางน้ำสัญจรตั้งบ้านเรือนใกล้ริมน้ำ การอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติในการดำรงชีพ เช่น ใช้น้ำกิน ใช้น้ำชำระร่างกาย และใช้น้ำหุงหาอาหาร

การคัดเลือกชุมชนโดยใช้เกณฑ์นี้ ทำให้มองเห็นพลวัตในการดำรงชีวิตที่ผูกพันกับสายน้ำตาปี ซึ่งแต่เดิมผู้คนเหล่านี้ตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำก็เพื่อสะดวกต่อการติดต่อกับชุมชนภายนอกและการทำมาหากิน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพจับสัตว์น้ำและการเพาะปลูก ซึ่งต้องอาศัยแหล่งแม่น้ำสายนี้เป็นสำคัญ ภายหลังเมื่อมีคนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเพิ่มหลายครัวเรือนจึงมีการขยายพื้นที่อยู่อาศัยตามแนวริมน้ำออกไปเรื่อยๆ เกิดเป็นชุมชนต่างๆ ตลอดสองฝั่งลำน้ำตาปี ต่อมามีการสร้างถนนตัดผ่านเข้ามาในชุมชน เส้นทางคมนาคมทางน้ำถูกลดทอนความสำคัญลง การสัญจรทางน้ำจึงไม่เป็นที่นิยม เรือถูกเลิกใช้ไปในที่สุด ปัจจุบันสภาพพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำตาปีทั้งสองฝั่งมีป่าไม้ลดลง พื้นที่ส่วนใหญ่หากไม่ใช้แหล่งชุมชน ที่ตั้งบ้านเรือน ร้านค้า ก็เป็นแหล่งเพาะปลูกของชาวบ้านแต่ภายหลังสภาพพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทำให้วิถีชีวิตแบบชุมชนเมืองเข้ามามีบทบาทมากขึ้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าสภาพทางภูมิศาสตร์ได้เปลี่ยนแปลงไปแต่ในพื้นที่ ลำน้ำแห่งนี้ก็ยังมีวัฒนธรรมด้านวรรณกรรมมุขปาฐะที่มีบทบาทต่อวิถีชีวิตของผู้คน

ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทชุมชน 3 ด้าน คือ ด้านสภาพกายภาพทางภูมิศาสตร์ ด้านประวัติศาสตร์ และด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยแบ่งลำน้ำตาปีเป็น 2 ส่วนตามกรมทรัพยากรน้ำ คือ พื้นที่ชุมชนตามแนวลำน้ำตาปีตอนบน และพื้นที่ชุมชนตามแนวลำน้ำตาปีตอนล่าง

ด้านสภาพกายภาพทางภูมิศาสตร์

1. พื้นที่ชุมชนตามแนวลำน้ำตาปีตอนบน

ลำน้ำตาปีตอนบน มีอาณาเขตเริ่มตั้งแต่อำเภอพระแสง อำเภอเวียงสระ อำเภอกะเนียง อำเภอบ้านนาสาร จรดตำบลทรัพย์ทวี และตำบลท่าเรือ อำเภอบ้านนาเดิม แบ่งลำน้ำเป็น 2 ฝั่ง ได้แก่ ลำน้ำตาปีตอนบนริมฝั่งซ้าย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสินปุน ตำบลอิปัน อำเภอพระแสง ตำบลพ่วงพรมคร ตำบลอรุณคามาวารี ตำบลเคียนซา อำเภอกะเนียง และลำน้ำตาปีตอนบนริมฝั่งขวา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคลองฉนวน ตำบลทุ่งหลวง ตำบลเวียงสระ

อำเภอเวียงสระ ตำบลควนศรี ตำบลท่าชี อำเภอบ้านนาสาร ตำบลเขาดอก อำเภอเคียนซา ตำบลทรัพย์ทวีและตำบลท่าเรือ อำเภอบ้านนาเดิม

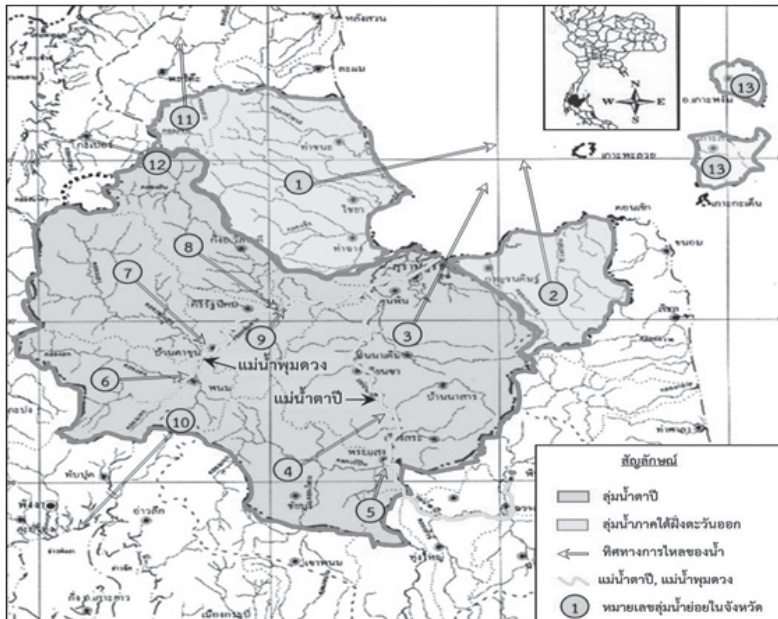
ลักษณะภูมิประเทศแถบนี้เป็นป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นเรียงรายอยู่เป็นระยะๆ โดยเฉพาะลำน้ำตาปีในเขตพื้นที่อำเภอเคียนซาซึ่งมีระยะทางประมาณ 50 กิโลเมตร ทั้งสองฝั่งริมน้ำในอดีตเต็มไปด้วยป่าไม้สำคัญทางเศรษฐกิจจำพวกไม้ตะเคียน ไม้เคี่ยม ไม้ยาง เป็นต้น เส้นทางเดินของลำน้ำช่วงนี้ไหลผ่านพื้นที่ที่เป็นภูเขาชาวบ้านเรียกว่า “เขาดอก” พื้นที่ 3 ใน 4 เป็นเขตป่าสงวนและเขตห้ามล่าสัตว์ จึงไม่ค่อยมีบ้านเรือนของผู้คนอาศัยอยู่มากนัก ชุมชนส่วนใหญ่กระจุกตัวอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำตาปี ในสมัยที่ยังใช้การสัญจรทางน้ำเป็นเส้นทางหลัก พื้นที่นี้จึงมีท่าเรือสำคัญๆ โดยเฉพาะบริเวณช่วงรอยต่อตรงกลางระหว่างการเดินทางจากปากน้ำตาปี (อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี) ไปยังอำเภอเวียงสระ อำเภอพระแสง ถึงจังหวัดนครศรีธรรมราช ชาวบ้านมักใช้เป็นที่แวะพักเรือเพื่อหุงหาอาหารก่อนออกเดินทางต่อ แต่ปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่เกษตรกรรม มีสวนยางพาราและสวนปาล์มจำนวนมาก ครั้นถึงช่วงฤดูน้ำหลากเกิดการพังทลายของหน้าดินทำให้ต้นยางพาราและต้นปาล์มล้มลงขวางทางน้ำ ลำน้ำตาปีตอนบนบางช่วงจึงตื้นเขินเป็นสันทรายไม่สามารถใช้เรือสัญจรผ่านไปมาได้ ท่าเรือต่างๆ จึงถูกเลิกใช้ไปโดยปริยาย

2. พื้นที่ชุมชนตามแนวลำน้ำตาปีตอนล่าง

ลำน้ำตาปีตอนล่าง มีอาณาเขตเริ่มตั้งแต่อำเภอพุนพิน อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ไหลลงปากอ่าวบ้านดอน แยกแม่น้ำตาปีออกเป็น 2 สาย คือ *แม่น้ำตาปีตอนล่างที่ไหลไปทางซ้ายมือ* เรียกว่า คลองพุนพิน แบ่งเป็น 2 ฝั่ง ได้แก่ คลองพุนพินริมฝั่งซ้าย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเขาศรีวิชัย ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน คลองพุนพินริมฝั่งขวา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบางโพธิ์ ตำบลบางไทร ตำบลบางชนะ ตำบลคลองฉนาก *แม่น้ำตาปีตอนล่างที่ไหลไปทางขวามือ* เรียกว่า คลองแม่น้ำตาปี แบ่งออกเป็น 2 ฝั่ง ได้แก่ คลองแม่น้ำตาปีริมฝั่งซ้าย ครอบคลุมพื้นที่ตำบลคลองน้อย ตำบลบางใบไม้ อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี และคลองแม่น้ำตาปีริมฝั่งขวา ครอบคลุมพื้นที่ตำบลวัดประดู่ ตำบลตลาด อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี

ลักษณะภูมิประเทศบริเวณนี้จำแนกได้ 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ดอน พื้นที่ราบลุ่ม และพื้นที่ลาดเอียงต่ำ พื้นที่ตอนส่วนใหญ่เป็นที่ตั้งของตัวชุมชนเมืองสุราษฎร์ธานี พื้นที่ราบลุ่ม

เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์มีคลองเล็กคลองน้อย ริมตลิ่งมีต้นจากขึ้นหนาแน่นสลัดกับต้นลำพูและต้นโกก้าง ส่วนพื้นที่ลาดเอียงต่ำตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งซ้ายของคลองตาปี เมื่อถึงฤดูฝนเกิดน้ำท่วมโดยเฉพาะช่วงน้ำทะเลหนุน แม่น้ำตาปี ช่วงนี้แบ่งลำน้ำเป็น 2 สาย ทำให้เกิดลำบางต่างๆ ในพื้นที่นี้มีมากมาย โดยเฉพาะการเชื่อมต่อของพื้นที่ในส่วนริมฝั่งคลองพุนพินด้านขวากับคลองแม่น้ำตาปีริมฝั่งซ้ายจะมีลำบางหรือคลองขวางเชื่อมพื้นที่ทั้งสองส่วนทำให้ผู้คนสัญจรไปมาหาสู่กันได้โดยใช้ลำบางเป็นเส้นทางหลัก และเรียกชื่อ ลำบางต่างๆ ตามลักษณะของสิ่งที่เกิดหรือสิ่งที่มีอยู่ในชุมชนต่างๆ เช่น บางโพธิ์ เพราะมี ต้นโพธิ์อยู่มาก บางไทรเพราะมีต้นไทรอยู่มาก เป็นต้น นอกจากนี้ลำบางที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแล้วก็มีคลองที่ขุดขึ้นเพื่อใช้เป็นเส้นทางในการสัญจร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อ “คนเมืองใน” อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้

ที่มา: ลุ่มน้ำตาปี (รหัสลุ่มน้ำ 22) สำนักวิจัย พัฒนาและอุทกวิทยา กรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อ้างอิง แผนที่ภูมิประเทศ L 7018 1: 50,000 wgs84

ด้านประวัติศาสตร์

เพื่อให้เห็นภาพด้านประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติ การอพยพย้ายถิ่นของผู้คน และการเปลี่ยนแปลงการเมือง การปกครอง สิ่งเหล่านี้ล้วนมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ลำน้ำตาปีทั้งสิ้น

พื้นที่ลำน้ำตาปีตอนบน ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นแขวงเมืองอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองนครศรีธรรมราชเรียกกันว่า “อำเภอลำพูน” โดยมีหลักฐานเด่นชัดปรากฏอยู่ในทำเนียบข้าราชการนครศรีธรรมราชประมาณ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) กล่าวถึงมีการจัดตั้งอำเภอในมณฑลนครศรีธรรมราชแบ่งการปกครองสมัยนั้นเป็น 9 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอเบ็ญชะด อำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอกล้าย อำเภอสิชล อำเภอพังไกร อำเภอทุ่งสง อำเภอดวาง และอำเภอลำพูน (กนกวรรณ แก้วเกาสะบัว และอัจฉรา บุญเรือง. 2553) จนกระทั่งต่อมาได้เปลี่ยนแปลงยกฐานะขึ้นเป็นอำเภอต่างๆ คือ อำเภอพระแสง อำเภอเวียงสระ อำเภอเคียนซา อำเภอบ้านนาสาร และอำเภอบ้านนาเดิม ในช่วงปี พ.ศ. 2440 ถึงปี พ.ศ. 2449 ผู้คนที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่กลุ่มแรกในบริเวณพื้นที่นี้ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยล่องเรือมาตามลำน้ำตาปี เมื่อเห็นว่าพื้นที่นี้มีความอุดมสมบูรณ์ก็จับจองพื้นที่ทำกินเพื่อตั้งถิ่นฐาน สิ่งที่เล้าลือเกี่ยวกับการสัญจรทางน้ำของบริเวณนี้ คือ ความดุร้ายและซุกซมของจระเข้ ต่อมามีการสร้างถนนเดินทางด้วยรถยนต์ ผู้คนจากพื้นที่อื่นก็อพยพเข้ามาทำมาหากินและตั้งบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้น ขยายเป็นชุมชนตามพื้นที่ต่างๆ ดังเช่นปัจจุบันนี้

ลำน้ำตาปีตอนล่างแยกเป็น 2 สาย คือ ทางซ้ายมือหรือ “คลองพุนพิน” ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้มีชุมชนโบราณสำคัญ คือ ชุมชนโบราณเขาศรีวิชัย สันนิษฐานว่าชุมชนทั้งหมดเป็นจุดขนถ่ายสินค้าจากเรือใหญ่ที่ข้ามคาบสมุทระหว่างฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตกของคาบสมุทระทางภาคใต้ ความเจริญของชุมชนดังกล่าวเป็นผลมาจากการค้ากับภายนอกทั้งอาหรับ อินเดีย และจีน สำหรับคำว่า “ท่าข้าม” เป็นอีกชื่อหนึ่งที่เรียกขานกันมายาวนาน มีที่มาจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงยกทัพลงใต้เพื่อปราบชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราชอันเกิดจากการรวบรวมผู้คนเพื่อเป็นกำลังพลในการต่อสู้ป้องกันเมืองนครศรีธรรมราชเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่า พ.ศ. 2310 ต่อมาเมื่อพระองค์อภัยกู้เอกราชกลับคืนจากพม่าได้สำเร็จจึงมีการปราบชุมนุมต่างๆ ที่เกิดขึ้นขณะนั้น และเมื่อยกทัพหลวงมาถึงบริเวณที่มี

แม่น้ำตาปีขวางอยู่จึงทรงให้หยุดทัพพอรจนกว่าน้ำลดลงจึงยกทัพข้ามไปได้ ชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่า “บางทัพข้าม” ต่อมาเพี้ยนไปเป็น “บางท่าข้าม” และเรียกว่า “ท่าข้าม” มาถึงปัจจุบัน ซึ่งท้องที่อำเภอพุนพินมีชื่อปรากฏในพงศาวดาร และจดหมายเหตุในยุคร่วมสมัย สุโขทัย ออยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือ ท่าข้าม เป็นท่าเรือสำหรับข้ามแม่น้ำตาปีและเป็นแขวงขึ้นกับเมืองไชยา ซึ่งขึ้นตรงต่อเมืองนครศรีธรรมราช (อาจิณ จันทรมพร. 2555) จนกระทั่งช่วง พ.ศ. 2440 ถึง พ.ศ. 2458 มีการจัดตั้งอำเภอขึ้นที่ตำบลท่าข้าม ย้ายที่ว่าการมณฑลชุมพรมาตั้งที่สุราษฎร์ธานีเรียกมณฑลใหม่ว่า “มณฑลสุราษฎร์ธานี” ย้ายศาลารัฐบาลและศาลากลางเมืองสุราษฎร์ธานีมาตั้งที่ทำการที่บ้านท่าข้ามบนสวนสาธารณะ เนื่องจาก ท่าข้ามอยู่ใกล้สถานีรถไฟสะตวกทั้งทางน้ำและทางบก ผู้คนเริ่มมากขึ้นมีชาวจีน ไทหล้าเข้ามาตั้งถิ่นฐาน มีการเปิดร้านทำทอง ที่พักสำหรับคนเดินทาง โรงภาพยนตร์และตลาดสดริมน้ำ ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 ทางราชการได้เปลี่ยนชื่ออำเภอท่าข้ามเป็นอำเภอพุนพิน และใช้มาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ในปี พ.ศ. 2486 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 สะพานรถไฟข้ามแม่น้ำตาปีถูกทำลาย ผู้คนที่เดินทางโดยรถไฟต้องมานอนค้างคืนที่ท่าข้ามทำให้ตลาดท่าข้ามสมัยนั้นเกิดโรงแรม และที่พักชั่วคราวขึ้นมาหลายแห่ง การค้าขายคึกคักตลาดท่าข้ามมีการขยายตัวมากขึ้น ต่อมาปี พ.ศ. 2518 มีการสร้างถนนสาย 401 การขยายตัวของชุมชนริมถนนมีมากขึ้น การติดต่อทางถนนเริ่มมีบทบาทมากขึ้นแทนการติดต่อทางน้ำที่ลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด ผลจากการสร้างและขยายเส้นทางคมนาคมต่างๆ ผ่านยังอำเภอพุนพิน ทำให้มีการขยายตัวของชุมชนและการลงทุนขนาดใหญ่ต่างๆ เข้ามายังอำเภอพุนพินเป็นจำนวนมาก ชุมชนในตลาดท่าข้ามได้รับการ ยกฐานะจากสุขาภิบาลท่าข้ามเป็นเทศบาลตำบลท่าข้าม ทำให้การขยายตัวของชุมชนเขตเทศบาลเมืองท่าข้ามเริ่มแออัด สภาพการดำเนินชีวิตในชุมชนตามแนวถนนเป็นลักษณะการค้าขาย การอุตสาหกรรม ส่วนบริเวณที่ห่างจากถนนและตำบลรอบนอกยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรม (สมพร ศรีอาภาภานนท์ และสารภี ชนะทัฬห. 2553)

สำหรับแม่น้ำอีกสายทางขวามือ เรียก “คลองแม่น้ำตาปี” เป็นที่ตั้งของอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี เดิมรู้จักกันในนามของบ้านดอน พื้นที่บริเวณนี้น้ำท่วมไม่ถึงแม้จะเป็นช่วงฤดูน้ำหลากก็ตาม ระยะแรกพื้นที่นี้ไม่มีความสำคัญมากนัก ชุมชนถือกำเนิดมาจากหมู่บ้านชาวประมงและชาวสวน ซึ่งอพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ด้วยลักษณะ

ภูมิประเทศเป็นที่ดอน กว้างใหญ่ น้ำไม่ท่วม เหมาะแก่การตั้งบ้านเรือน ทำเรือสวนไร่นา และอยู่ชายทะเลเหมาะแก่การประมงเข้าออกทะเลง่ายอยู่ใกล้คู่อู่ต่อเรือ และง่ายต่อการหาไม้ ช่อมเรือประมง ชื่อ “บ้านดอน” ปรากฏ ในจดหมายเหตุช่วงรัชกาลที่ 3 ในฐานะที่เป็นคู่อู่ต่อเรือของเจ้าพระยานคร (น้อย) เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นระยะที่มีการต่อเรือสำหรับใช้ในราชการ (ชลลดา เลื่อมใสสุข และชุมศักดิ์ แสงศรีคำ. 2553) เป็นสาเหตุที่ทำให้ “บ้านดอน” เริ่มกลายเป็นชุมชนขึ้นมาและมีการเปลี่ยนแปลงขยายตัวอย่างรวดเร็ว คือ ระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2439-2458 มีการจัดแบ่งการปกครองในท้องที่แห่งนี้โดยการโอน การย้ายแล้วก็ยุบเมืองรวมกันก่อให้เกิดความสับสนแก่ราษฎรในพื้นที่เป็นอย่างมาก จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2449 จึงให้ย้ายที่ว่าการมณฑลชุมพร จากอำเภอเมืองชุมพรไปตั้งที่บ้านดอน หลังจากนั้นท้องที่นี้เจริญรุดหน้าอย่างรวดเร็วมีชาวจีนและชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายเป็นจำนวนมาก ปีหนึ่งๆ มีการส่งออกและนำสินค้าผ่านทางบ้านดอนนับเป็นจำนวน ล้านๆ บาท จนกระทั่งบ้านดอน กลายเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่อันดับ 3 ของภาคใต้ รองจากนครศรีธรรมราชและสงขลา ต่อมาปี 2458 เปลี่ยนชื่อเมืองไชยาใหม่ที่บ้านดอนเป็น “สุราษฎร์ธานี” หมายถึงเมืองคนดี มาจนทุกวันนี้ และในปี พ.ศ. 2486 กรมประศาสน์กระทรวงมหาดไทยเข้ามาจัดสรรที่ดินในจังหวัดสุราษฎร์ธานีโดยจัดแบ่งให้ครอบครัวละ 25 ไร่ คนที่เข้าไปจับจองมีทั้งคนในพื้นที่และจากต่างจังหวัด เช่น นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม จำนวนหลาย ครอบครัวมาจับจองที่ดินและเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทำสวนผลไม้ มะพร้าว ยางพารา กลุ่มคนเหล่านี้ล้วนเป็น “คนเมืองใน” ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานติดคลองแม่น้ำตาปีทางริมฝั่งซ้าย

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

การศึกษาบริบทชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ลำน้ำตาปีตอนบนในอดีต เป็นลักษณะของสังคมแบบชาวบ้าน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตรทำสวนยางพารา และปาล์มน้ำมัน คนในชุมชนยังคงพึ่งพาอาศัยแรงงานแลกเปลี่ยนกัน มีความใกล้ชิดสนิทสนม ครอบครัวมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น ชุมชนตั้งอยู่นอกเมืองเป็นหมู่บ้าน ตำบล กระจายอยู่ห่างกัน ผู้คนยังคงไปวัดทุกวันพระและยึดมั่นอยู่กับขนบธรรมเนียม จารีตประเพณีไม่ค่อยเปลี่ยนแปลง มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย และสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ได้แก่ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา ส่วนประเพณี

ที่ชาวบ้านยึดถือปฏิบัติกันมาหลายชั่วอายุคน ได้แก่ ประเพณีซักพระ ประเพณีสงกรานต์ วันสารท วันตรุษจีน และกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีน สำหรับวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวบ้านก็คล้ายคลึงกับพื้นที่ชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ การแต่งงาน การเกิด การโกนผมไฟ การตาย การขึ้นบ้านใหม่ การออกปากขอแรง และการอบรมเลี้ยงดูบุตร ภายหลังเมื่อการคมนาคมทางบกมีความสะดวกสบาย มีถนนตัดผ่านอำเภอต่างๆ เกิดร้านค้าที่พักรถชั่วคราวหลายแห่ง มีโรงเรียนประจำอำเภอ และหน่วยงานราชการต่างๆ ทำให้บริเวณพื้นที่นี้มีการขยายตัวของชุมชนตามแนวถนน ซึ่งมีเฉพาะในเขตที่เป็นตัวเมืองเท่านั้น ผู้คนที่พักอาศัยส่วนใหญ่เป็นคนจากพื้นที่ชุมชนใกล้เคียงและจังหวัดนครศรีธรรมราช เข้ามาทำอาชีพค้าขายหรือรับราชการ และเข้าบ้านใกล้ที่ทำงาน แต่จะกลับบ้านภูมิลำเนาเดิมของตนเองในวันหยุดเสาร์อาทิตย์หรือวันหยุดราชการ ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนตามแนวถนนจึงมีเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้นถึงแม้จะยังมีความสนิทสนมช่วยเหลือกันให้เห็นอยู่ก็ตาม ชุมชนดังกล่าวจึงมีลักษณะของสังคมชนบทกึ่งเมือง แต่พื้นที่โดยรอบนอกชาวบ้านก็ยังประกอบอาชีพทางการเกษตรเหมือนในอดีตและยังคงยึดมั่นอยู่กับขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมที่ปฏิบัติกันมาอย่างเหนียวแน่น

ส่วนลำน้ำตาปีตอนล่างทั้ง 2 สาย คือ “คลองพุนพิน” และ “คลองแม่น้ำตาปี” ในอดีตเป็น “ชุมชนทาง” สำคัญของเส้นทางการสัญจรทางน้ำ และเคยเป็นจุดขนถ่ายสินค้าจากเรือใหญ่ที่ข้ามคาบสมุทร ความเจริญของชุมชนมาจากการค้ากับภายนอกทั้งอาหารอินเดีย และจีน ความสัมพันธ์ของผู้คนมุ่งเน้นเรื่องของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่คนในชุมชนยังคงมีความสนิทสนมช่วยเหลือกันอยู่ ระดับความสัมพันธ์ทางเครือญาติยังคงเหนียวแน่น มีลักษณะของสังคมชนบทกึ่งเมือง แต่ปัจจุบันมีการสร้างถนน และสะพานข้ามเชื่อมในพื้นที่บริเวณลำน้ำตาปีส่วนล่าง ทำให้เกิดชุมชนใหม่ตามแนวถนน และขยายเพิ่มมากขึ้นตามเส้นทางระหว่างอำเภอพุนพินกับอำเภอเมือง มีผู้คนอพยพจากที่อื่นเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายเป็นจำนวนมากกลายเป็นศูนย์กลางธุรกิจ ประกอบด้วยร้านค้า ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ โรงแรม ธนาคาร และสถาบันทางการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงอุดมศึกษา ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการขนส่งสินค้าและการคมนาคมทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นรถไฟ รถยนต์ เครื่องบิน และเรือเมล์ คนในชุมชนเมืองใช้เงินแลกเปลี่ยนข้าวของเครื่องใช้ และ

แรงงาน กระจุกตัวเข้าบ้านอยู่ในย่านใจกลางเมืองไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ความสัมพันธ์เกี่ยวกับระบบเครือญาติลดน้อยลง อันเนื่องมาจากเศรษฐกิจ และความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินเป็นหลัก ชุมชนมีลักษณะเป็นสังคมเมืองอย่างเด่นชัด ผู้คนมีความรู้ มีฐานะทางเศรษฐกิจดี และส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ความสัมพันธ์ในระบอบอุปถัมภ์และพวกพ้องเริ่มมีบทบาทมากขึ้น การเอื้ออาทรต่อกันในอดีตลดทอนลง สำหรับวัฒนธรรมประเพณีส่วนใหญ่ที่คนในชุมชนยังคงยึดถือปฏิบัติสืบมาจากอดีตถึงปัจจุบัน คือ ประเพณีเกี่ยวกับวันสำคัญทางพุทธศาสนา ประเพณีชักพระ (ลากพระ) ประเพณีสงกรานต์ วันสารท วันตรุษจีน และกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีน ซึ่งรูปแบบพิธีกรรมของประเพณีได้รับการถ่ายทอดโดยการบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่นแต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างขึ้นอยู่กับส่วนราชการหรือองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เป็นผู้ดำเนินการเอง ที่เห็นได้ชัดในชุมชนนี้ คือ ประเพณี การแข่งขันเรือยาวชิงธง ชิงถ้วยพระราชทาน จัดขึ้นในช่วงเดือนตุลาคมของทุกปี บริเวณลำน้ำตาปีไหลผ่านเมืองเทศบาลท่าข้าม ส่วนวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชาวบ้าน คือ การแต่งงาน การเกิด การโกนผมไฟ การตาย การขึ้นบ้านใหม่ การออกปากขอแรง และการเลี้ยงดูบุตร มักมีรูปแบบที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจและทางสังคมของเจ้าของงานเป็นสำคัญ

ถึงแม้ว่าสภาพของสังคม และวัฒนธรรมในพื้นที่ชุมชนลำน้ำตาปีตอนบนและล่าง ทั้งสองส่วนจะมีความเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันออกไปตามกาลเวลาก็ตาม แต่วัฒนธรรมด้านความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำท้องถิ่น อันเนื่องด้วยภูมิประเทศของจังหวัดนี้มีแม่น้ำสำคัญไหลผ่าน สภาพการตั้งถิ่นฐานของชุมชนใกล้ริมน้ำ การใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นวิถีชีวิตของชุมชนมาตั้งแต่อดีตมีการถ่ายทอดด้วยวิธี “มุขปาฐะ” ทั้งการเล่า ขับร้อง หรือเขียน เพื่อสื่อเรื่องราว และความรู้สึกนึกคิดกับคนในท้องถิ่นเรื่อยมา โดยมากเป็นวรรณกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นในท้องถิ่นจึงมักใช้ถ้อยคำภาษาของคนในถิ่นเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็มีบางเรื่องที่ได้รับถ่ายทอดมาจากท้องถิ่นอื่น เนื้อหามักเป็นการเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่น เช่น เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ตำนานสถานที่หรือตำนานเกี่ยวกับบุคคลในท้องถิ่น ทั้งยังมักถ่ายทอดให้เห็นลักษณะสังคม วิถีชีวิต แนวความคิดและค่านิยมของท้องถิ่นด้วย (ประคอง นิมมานเหมินท์. 2555)

สำหรับเนื้อหาของวรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปีที่มีบทบาทต่อผู้คนในชุมชนตลอดแนวลำน้ำ คือ ความเชื่อเรื่องทวดจระเข้หรือพญาท่าข้าม ความเชื่อเกี่ยวกับแม่ศรีวรรณทอง หรือแม่สีหันทอง และความเชื่อเกี่ยวกับพญาอดน้ำ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายของชาวบ้านตามชุมชนที่แม่น้ำตาปีไหลผ่าน 7 ชุมชน ชื่อตัวละครในวรรณกรรมดังกล่าวอาจเรียกแตกต่างกันไปบ้างตามถิ่นที่เกิด แต่เค้าโครงเรื่องหลักยังคงเหมือนเดิม คือ พญาท่าข้ามเป็นจระเข้อาศัยอยู่ลำน้ำตาปี แม่ศรีวรรณทองเป็นจระเข้อาศัยอยู่ปากน้ำอิปัน และพญาอดน้ำเป็นงูอาศัยอยู่บนยอดเขาพนมเบญจา ตัวละครทั้ง 3 ตัวสามารถแปลงกายเป็นมนุษย์ได้ เนื้อเรื่องเล่าถึง “ขุนศึกผู้หนึ่งมีตำแหน่งเป็นพระยา ทพแตกสมัยปลายกรุงศรีอยุธยาหนีมาซ่อนสมผู้คนที่ท่าข้าม มีวิชาสามารถกลายร่างเป็นเสือ หรือจระเข้ ส่วนใหญ่มักแปลงร่างเป็นจระเข้ตัวใหญ่อาศัยอยู่ในถ้ำใต้น้ำบริเวณหน้าวัดท่าข้ามอำเภอพุนพิน และมีภรรยาอยู่แล้ว พระยาท่าข้ามเที่ยวล่องตามลำน้ำแห่งนี้ไปทั่วจนถึงเขตอำเภอพระแสงเกิดไปขอบพอสาวงามผู้หนึ่งชื่อว่า แม่ศรีวรรณทอง อาศัยอยู่บริเวณปากปัน ซึ่งมีคู่หมายอยู่แล้ว คือ พญาอดน้ำ เจ้าถิ่นจึงกลายร่างเป็นงู เกิดการสู้รบกันเพื่อแย่งชิงแม่ศรีวรรณทอง จนเลือดแดงฉานไปทั่วค้ำน้ำ ต่อมาชาวบ้านเรียกคลองย่าน นั้นว่า ย่านดินแดง” ซึ่งเรื่องที่เล่านี้แตกออกไปหลายสำนวนขึ้นอยู่ที่การ “ปรุงแต่ง” หรือการปรับเปลี่ยนรายละเอียดให้เหมาะสมกับผู้ฟังในสถานการณ์ต่างๆ เนื้อเรื่องที่เล่าแต่ละครั้งจึงไม่เหมือนกัน เรื่องเดียวกันเมื่อเดินทางไปในดินแดนต่างวัฒนธรรมก็ย่อมมีปัจจัยทางวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้องทำให้เกิดเป็นเรื่องเล่าสำนวนท้องถิ่นนั้นท้องถิ่นนี้ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน (ศิริพร ณ ถลาง, 2552) ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องราวนี้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และมีอิทธิพลต่อชาวบ้านในชุมชนอย่างมาก ปรากฏการณ์ความเชื่อความศรัทธาในสิ่งที่ตนเองเคารพบูชา พิธีบนบานต่อศาลพระยาท่าข้าม ณ ตลาดท่าข้ามและวัดท่าข้าม อำเภอพุนพินในปัจจุบัน และศาลแม่ศรีวรรณทอง (แม่ยายปากปัน) ณ บริเวณริมคลองอิปัน อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานีก็ยังคงอยู่ตราบทุกวันนี้

วรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปี

การรวบรวมวรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปี พบว่ามีวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ 3 ประเภท คือ ตำนาน นิทานชาวบ้าน และเพลงกล่อมเด็ก ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1: วรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปี

ประเภทของวรรณกรรมท้องถิ่น	จำนวน (เรื่อง)	จำแนกเป็น
ตำนาน	7	1. ตำนานเกี่ยวกับสถานที่ 4 เรื่อง 2. ตำนานเกี่ยวกับบุคคล 3 เรื่อง
นิทานชาวบ้าน	60	1. นิทานปรัมปรา 10 เรื่อง 2. นิทานคติ 10 เรื่อง 3. นิทานวีรบุรุษ 3 เรื่อง 4. นิทานอธิบายเหตุ 7 เรื่อง 5. นิทานตลก 16 เรื่อง 6. นิทานเรื่องสัตว์ 8 เรื่อง 7. นิทานชีวิต 6 เรื่อง
เพลงกล่อมเด็ก	259	1. เนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดีและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ 38 เพลง 2. เนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อ 34 เพลง 3. เนื้อหาเกี่ยวกับคำสอน 38 เพลง 4. เนื้อหาเกี่ยวกับความรัก 55 เพลง 5. เนื้อหาเกี่ยวกับการประชดเสียดสี 54 เพลง 6. เนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ อีก 40 เพลง

การวิเคราะห์คุณค่าของวรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปี

1. ตำนาน ประกอบด้วย ตำนานเกี่ยวกับสถานที่ 4 เรื่อง และตำนานเกี่ยวกับบุคคล 3 เรื่อง มีคุณค่า ดังนี้

คุณค่าด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี

ตำนานเป็นเรื่องเล่าให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความมีอยู่จริงของเมือง หรือสถานที่ที่อ้างถึงและปรากฏหลักฐานว่ามีจริง เป็นเรื่องราวบุคคลสำคัญของชนชาติต่างๆ เรื่องการ

สร้างบ้านสร้างเมืองในสมัยโบราณ และเรื่องเกี่ยวกับปูชนียวัตถุหรือโบราณสถาน เรื่องเหล่านี้ มีการเล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ตำนานจึงเป็นแหล่งข้อมูลประกอบหลักฐานเอกสาร ด้านประวัติศาสตร์ได้อย่างดี ตำนานสถานที่ที่มีเนื้อหากล่าวถึงการสร้างบ้านสร้างเมืองที่ปรากฏตามแนวลำน้ำตาปี ได้แก่ **ตำนานบ้านบางประ** เล่าสภาพภูมิศาสตร์ที่ตั้งหมู่บ้านเป็นป่ามีต้นประ และเคยเป็นวัดเก่ามีการขุดพบสิ่งของโบราณ ส่วน**ตำนานบ้านเคียนซา** เล่าที่มาและข้อเท็จจริงของเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีตว่า ชื่อบ้านเคียนซาเดิมมาจาก “**เกวียน**” เกวียนซา กล่าวถึงการเดินทางของพระเจ้าอโศกเสด็จหาสถานที่เพื่อสร้างพระธาตุเดินทางด้วยเรือสำเภามาทางคลองแม่น้ำตาปีครั้งมาถึงท่าข้ามคลองต้นเงินเรือสำเภาเข้าไม่ได้ ต้องใช้เรือประทุนเล็กๆ หลายร้อยลำ เรียกว่า “**เรือเกวียน**” เดินทางช่วงเดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสองตรงกับฤดูน้ำหลากน้ำท่วมมาก ต้องแฉะพักเรือแถวนั้นซึ่งมีบ้านสองหลัง จึงเรียกกันทั่วไปว่า **บ้านเกวียนซา** อันหมายถึงขบวนเรือเกวียนมาซา (พัก) อยู่ที่นี้

คุณค่าด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

ตำนานที่สะท้อนสภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมชาวบ้านของผู้คนตามแนวลำน้ำตาปี ได้แก่ **ตำนานบ้านควนสามัคคี** สะท้อนสภาพสังคมชนบทที่ร่วมมือร่วมใจสร้างโรงเรียนในปี พ.ศ. 2503 มีพระเป็นผู้นำชุมชนชื่อ “หลวงพ่อปาน” สร้างจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2507 เป็นการรวมกลุ่มชาวบ้านจังหวัดนครศรีธรรมราชที่อพยพเข้ายังอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ภายหลังเปิดโรงเรียนแล้วจึงเรียกชุมชนแห่งนี้ว่า “**บ้านควนสามัคคี**” **ตำนานบ้านเคียนซา** สะท้อนภาพเศรษฐกิจและอาชีพของชาวบ้าน เล่าถึงสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นภูเขา แม่น้ำ และทรัพยากรป่าไม้ที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะไม้ตะเคียนแถวริมคลองตาปีมีมาก ต่อมาบริษัทเอเชียติกทำสัมปทานป่าโค่นแล้วลากกับเรือล่องตามลำน้ำจนไม้ตะเคียนหมดกลายเป็น “**เคียนซา**” (ไม้ตะเคียนเหลืออยู่น้อย) จากบอกคำเล่าของชาวบ้านชุมชนเคียนซาใช้การสัญจรทางน้ำเป็นเส้นทางหลัก มีอาชีพรับจ้างตัดไม้และขับเรือจ้างล่องซุงสำหรับตำนานบุคคลสำคัญมักสะท้อนค่านิยม แนวคิด ความเชื่อ และพิธีกรรม อันส่งผลต่อพฤติกรรมและวิถีชีวิตคนในชุมชน คือ **ตำนานพญายอดน้ำ** **ตำนานแม่สีหันทอง** และ **ตำนานพญาท่าข้าม** ตำนาน 3 เรื่องนี้เชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีอิทธิพลต่อชาวบ้านในชุมชนอย่างมาก ปรากฏการณ์ความเชื่อความศรัทธาในสิ่งที่ตนเองเคารพบูชา พิธีบนบานต่อศาลพญาท่าข้าม ณ ตลาดท่าข้าม และวัดท่าข้ามอำเภอพุนพินในปัจจุบัน และศาลแม่สีหันทอง ณ บริเวณริมคลองอปีน อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานีก็ยังคงอยู่ครบทุกวันนี้

คุณค่าด้านภูมิปัญญา

ตำนานสะท้อนภูมิปัญญาการเตือนภัยสัตว์ร้ายจากการสัญจรทางน้ำในอดีต คือ เรื่องพญายอดน้ำ พญาท่าข้าม และแม่สีหวันทอง เล่าถึงพญายอดน้ำที่เป็นงูอาศัยอยู่บนยอดเขาพนมเบญจาเขตจังหวัดกระบี่ แม่สีหวันทองเป็นนางพญาจรจะเข้าอาศัยอยู่ปากน้ำคลองอिปัน ส่วนพญาท่าข้ามเป็นจระเข้ลุ่มน้ำตาปี เส้นทางลำน้ำตรงปากน้ำคลองอิปันในอำเภอพระแสงเดิมเป็นวังน้ำลึก อุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์น้ำจึงมีจระเข้ชุกชุม ชาวบ้านที่สัญจรผ่านไปมาได้รับอันตรายจากจระเข้เสมอ ดังนั้นเพื่อเป็นสัญญาณเตือนภัยให้ผู้เดินทางระมัดระวังตัว จึงสร้างศาลแม่สีหวันทองไว้เพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่าลำน้ำบริเวณนี้มีจระเข้ชุกชุม นอกจากนี้ตำนานทั้ง 3 เรื่อง ยังทรงไว้ซึ่งอิทธิฤทธิ์ด้านความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านานมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในชุมชน คือ ชาวบ้านไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าและสิ่งแฉดล้อมที่อยู่บริเวณ ณ ที่ตั้งศาล บริเวณดังกล่าวยังคงสภาพเดิมอยู่จนทุกวันนี้

2. นิทานชาวบ้าน ประกอบด้วยนิทานปรัมปรา 10 เรื่อง นิทานคติ 10 เรื่อง นิทานวีรบุรุษ 3 เรื่อง นิทานอธิบายเหตุผล 7 เรื่อง นิทานตลก 16 เรื่อง นิทานสัตว์ 8 เรื่อง และนิทานชีวิต 6 เรื่อง พบว่า นิทานที่ศึกษามีคุณค่า ดังนี้

คุณค่าด้านความบันเทิง

นิทานชาวบ้านที่มีเนื้อหาสนุกสนานบันเทิงใจ คือ 1) นิทานตลก ได้แก่ เรื่องขี่เดินได้ เรื่องครูเคร่งวินัย เรื่องโรงเรียนเดียวกัน เรื่องเด็กวัด เรื่องหุนหวกตาบอด เรื่องตาเจ้า เรื่องปิ่นรวงแดง เรื่องต้นวานหมี่ 2) นิทานอธิบายเหตุผล ผู้เล่าผูกเรื่องให้เหตุผล อธิบายถึงสาเหตุของเรื่องว่าทำไมไม่เป็นเช่นนั้น บางเรื่องเป็นการลากเข้าความก็มีแต่จุดมุ่งหมายต้องการความสนุกสนานเป็นสำคัญ ได้แก่ เรื่องใบปอจง เรื่องไม่เป็นต้ม เรื่องพระพรหมบัญญัติ เรื่องการเสพงามแมถุน เรื่องใครปากคักคี่ลือลือ เรื่องวัดโคกอี้ร้าง เรื่องไม้ไผ่ลึกลับ ดังจะขอยกตัวอย่างเนื้อเรื่องโดยย่อ ดังนี้

นิทานตลกเรื่องขี่เดินได้ เล่าถึงชายผู้ไปขี่ (อุจจาระ) ในป่า และขี่ลงบนหลังเต่าเมื่อเต่าเดินขี่ (อุจจาระ) ก็เคลื่อนที่ จึงเข้าใจว่าขี่เดินได้ ต่อไปเขาไม่ต้องออกไปถ่ายที่ไหนอีก

เพราะซี (อุจจาระ) เดินได้ ต่อมาชายผู้น้อยอยู่ในบ้านเขาปวดท้องมากจึงถ่ายออกมา และบอกซี (อุจจาระ) ให้เดินออกจากบ้านแต่ซีก็ไม่ยอมเดิน เมื่อแม่ยายนำขนมมาให้เขาคิดว่าที่ซี (อุจจาระ) ไม่ยอมเดินเพราะอยากกินขนม เขาจึงเทขนมลงบนกองซีแล้วบอกว่าถ้ากินเสร็จให้เดินออกจากบ้านแต่ซี (อุจจาระ) ก็ไม่ยอมเดิน เขาจึงนำผ้าห่มคลุมไว้แล้วหนีไป ครั้นแม่ยายเข้ามาเห็นกองผ้าห่มจึงหยิบขึ้นพบซี (อุจจาระ) มีขนมเททิ้งอยู่ก็โกรธมาก เห็นได้ว่านิทานเรื่องนี้ตกลงด้วยวิธีการความเข้าใจผิด คือ ผู้เล่าเชื่อมโยงเหตุการณ์ผิดธรรมชาติที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญในสถานการณ์หนึ่ง แล้วเกิดความเข้าใจผิดเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดเหตุการณ์นั้น จนทำให้พฤติกรรมเดิมที่เคยปฏิบัติมาเป็นนิสัยเปลี่ยนไปทำพฤติกรรมอย่างอื่นแทน ทำให้ผู้ฟังตกลงขบขันเกิดความสนุกสนานกับพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปเพราะความเข้าใจผิด

นิทานอธิบายเหตุผล เรื่องวัดโคกอีแร้ง เล่าถึงพระกับลูกศิษย์ไปเที่ยวป่าจนพลบค่ำเจอบ้านตายายคู่หนึ่งจึงขออาศัย ขณะที่นอนได้กลิ่นขุ่นจึงลุกเดินไปดู พบขุ่นลูกใหญ่ลูกน่ากิน พระกับลูกศิษย์ใช้มีดผ่าขุ่นกินจนอิ่มแล้วกลัวว่าตากับยายจะมาเห็นทั้งสองรีบออกจากบ้านทันทีจึงลี้ภัยหนีไป ฝ่ายตานอนไม่หลับลุกยาดูกินขุ่นหิวข้าวหันมองไม่เห็นพระนึกว่าไปฐาน (ลั่วม) จึงลงไปหยิบไม้ฟันใต้ถุนบ้าน พบว่า ขุ่นนั้นไม่มีใครกินหมดแล้วแต่มีมีดวางอยู่จึงไปบอกตา ตามาดูนึกได้ว่าเป็นของพระจึงหยิบมีดรีบวิ่งตามพระไป พอยายเห็นตาวิ่งก็วิ่งตาม เมื่อพระกับลูกศิษย์เห็นตาวิ่งตามมาก็ออกวิ่งด้วย คิดว่าตาวิ่งมาจับเรื่องลักกินขุ่น ตาเห็นพระวิ่งก็ยกมีดขึ้นตะโกนว่าเอามิดไปด้วย พระนึกว่าตาวิ่งมาแทงฝ่ายยายวิ่งตามมาตาดูๆ ทั้งสี่คนวิ่งจนเหนื่อยล้มลงนอนขาดใจตาย มีแรงบินลงมากินศพจนหมดแล้วซีไว้กองใหญ่ ต่อมาคนเห็นว่าสถานที่ตรงนั้นควรตั้งวัดจึงช่วยกันสร้างแล้วตั้งชื่อว่าวัดโคกอีแร้ง ผู้เล่าอธิบายสาเหตุด้วยวิธีการลากเข้าความโดยการนำเรื่องเหลือเชื่อเป็นไปไม่ได้มาผูกเป็นเรื่องราวที่เชื่อมโยงเหตุการณ์ให้เห็นถึงสาเหตุและเหตุผลที่น่าจะเป็นไปได้ทำให้เกิดความสนุกสนานบันเทิงใจแก่ผู้ฟัง

คุณค่าด้านวิถีชีวิตและสภาพท้องถิ่น

สภาพพื้นที่ตามแนวลำน้ำตาปีที่ปรากฏในนิทานชาวบ้าน ประกอบด้วยป่าไม้ภูเขา แม่น้ำ ห้วย หลวง คลอง บึง สอดคล้องกับนิทานหลายเรื่อง คือ 1) ประเภทนิทานคติเรื่องตายายตัดฟัน เรื่องผัวเมียสองคน เรื่องพรานป่ากับเสือ 2) ประเภทนิทานชีวิต เรื่อง

ไชชวยยิธรู 3) ประเพณีทานวีรบุรุษ เรื่องเมืองตีนเดียว 4) ประเพณีทานอธิบายเหตุผล เรื่องไม้ไผ่สีสุก 5) ประเพณีทานตลก เรื่องตามกวาง เรื่องไชชวยวิดเล

ตัวอย่าง นิทานเรื่องตายายตัดฟัน เล่าถึงตายายคู่หนึ่งมีอาชีพตัดฟันขณะที่ช่วยกันเลื่อยฟืนนั้น พระราชาผ่านมาถามตายายเลื่อยฟืนไปทำอะไร ตายายบอกว่าเลื่อยไว้ใช้เองที่เหลือนำไปขาย พระราชาถามต่อว่าขายแล้วเอาเงินไปไหน ตายายเห็นเขินมากแล้วจึงบอกให้ยายกลับบ้าน ส่วนตายายทูลพระราชาต่อไปว่าเงินที่ได้แบ่งออกเป็นสี่ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งตั้งน้ำส่วนที่สองฝังดินและส่วนที่สามใช้หนี้ จากนั้นพระราชาก็ห้ามไม่ให้ตายายบอกเรื่องนี้กับใครถ้ามีใครรู้โทษถึงตัดหัว พระองค์จะป่าวประกาศถามปัญหานี้แก่ชาวเมืองทั่วไปใครตอบได้ยกสมบัติให้ครึ่งหนึ่ง ทหารป่าวประกาศอยู่หกวันไม่มีใครตอบปัญหาได้ พอวันที่เจ็ดทหารผ่านมาถึงบ้านตายาย ยายคิดว่าตาต้องตอบปัญหานี้ได้ ยายจึงถามตาแต่ตาไม่บอกกลัวถูกตัดหัวแต่ยายอยากได้สมบัติจึงเข้าชี้ตาให้บอกจนได้ พระราชาถามยายว่าได้คำตอบมาจากไหนยายตอบว่าตาเป็นคนบอก พระราชาจึงยกสมบัติให้ยายครึ่งหนึ่งแต่ต้องตามตามาพบพระองค์ก่อน เมื่อตามมาถึงได้ทูลพระราชาว่าครั้งก่อนนั้นทูลพระราชาว่าทรัพย์สมบัติแบ่งเป็นสี่ส่วนแต่ส่วนนี้ยังไม่ได้ทูลว่าเอาไปไหน ส่วนที่สี่เป็นทรัพย์ที่ให้ศัตรูคือภรรยาของตน เพราะยายรู้ว่าตาต้องตายเมื่อบอกคำตอบแต่ยายก็อยากได้ทรัพย์สมบัติ ภรรยาเนี่ยแหละเป็นศัตรูที่อยู่ข้างตัว พอพระราชาได้ฟังก็ยกโทษให้ตาและรับตาไปอยู่ในวังด้วยกัน

นิทานเรื่องความลับปิดไม่มีด เล่าถึงชายมีอาชีพพรานปืนยิงแม่นดังจับวางจนเสือตัวหนึ่งคิดว่าหากอยู่ร่วมโลกกับพรานต้องตายแน่ จำเป็นต้องเข้าหานายพรานแล้วชวนเป็นเกลอ เลื่อนานายพรานไม่ต้องสร้างปืนทุกเจ็ดวันเสือจะขบเนื้อให้ เมื่อตกลงได้แล้วก็พากันไปสาบานต่อหน้ากอไผ่ว่าไม่ให้รู้ถึงหูที่สาม ถ้ารู้ไปถึงหูที่หนึ่งให้หน่อไม้ชิ้นหนึ่งหน่อ ถ้ารู้สองหูให้หน่อไม้ชิ้นสองหน่อ ถ้ารู้สามหูให้หน่อไม้ชิ้นสามหน่อ พอครบสามหน่อนายพรานต้องตายอยู่มาทุกเจ็ดวันนายพรานก็จะขบเนื้อไปขาย จนเมียสงสัยว่าไปเอาเนื้อมาจากไหนแต่ผู้ก็ไม่บอก กระทั่งหนที่สองไปเอาเนื้อกันอีกเมียยื่นคำขาดว่าถ้าบอกไม่ได้ก็เลิกกัน ผู้จำเป็นต้องบอกว่า เป็นเกลอกับเสือ ตอนนี้หน่อไม้ชิ้นหนึ่งหน่อ พอเมียยาก็ถามลูกสาวแต่ลูกสาวบอกว่า เป็นความลับบอกไม่ได้จนเมียยื่นคำขาดตัดแม่ตัดลูกจำเป็นต้องบอกแม่ว่าเป็นเกลอกับเสือแล้วก็เอาเนื้อกลับไปบ้าน ตอนนี้หน่อไม้ชิ้นสองหน่อแล้ว พอพ่อตาเห็นเมียยกคำถามว่าไปเอาเนื้อมาจากไหนเมียยาก็เป็นความลับบอกไม่ได้พ่อตายื่นคำขาดกับเมียย

ถ้าไม่บอกก็เลิกกันจำเป็นต้องบอกว่าเป็นเกลอกับเสือ ตอนนี้อน่าไม่ขึ้นครบสามหน่อ เสือเห็นดังนั้นก็ตั้งถามนายพรานว่า เกิดอะไรขึ้นกับคำสัญญา นายพรานนิ่งทบทวนว่าตนบอกเมียเพียงคนเดียวหน่อไม้ควรขึ้นเพียงหนึ่งหน่อแต่นี้สงสัยเมียต้องบอกแม่ยาย และแม่ยายต้องบอกพ่อตา หน่อไม้ขึ้นครบตามคำสาบาน คือ รู้ถึงสามหู

นิทานข้างต้นสะท้อนการตั้งถิ่นฐานชุมชนแบบไม่มีการวางแผนตามทีลุ่ม ที่ตอนเนินเขา ชายป่า และตามริมลำน้ำ การไปมาหาสู่กันหากเดินทางบกใช้การเดินทางน้ำใช้เรือไม่ว่าการเยี่ยมเยียนหรือติดต่อกับชาย นอกจากนี้สัตว์ป่าและสัตว์น้ำในเรื่องสะท้อนสภาพแวดล้อม ที่ตั้งชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ทั้งป่าไม้และสัตว์ป่า ดังนั้นความเป็นอยู่ของคนในอดีตที่ปรากฏในนิทานจึงมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย อาหารการกินหาได้จากแหล่งที่อยู่อาศัย เศรษฐกิจส่วนใหญ่เกี่ยวกับเกษตรกรรม ได้แก่ อาชีพทำไร่ ปลูกผัก ล่าสัตว์ ตัดฟืน เฝ้าถ่าน อาชีพเหล่านี้มีในนิทานประเภทต่างๆ หลายเรื่อง เช่น เรื่องตายายตัดฟืน เรื่องผัวเมียสองคน เรื่องพรานป่ากับเสือ เป็นต้น สำหรับด้านวัฒนธรรมการผูกเรื่องนิทานมีการนำความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของคนในสังคมปลูกฝังถ่ายทอดไปยังสมาชิกใหม่ เพื่อให้สังคมมีระเบียบและได้รับการอบรมวิถีชีวิตแบบนั้นมาตลอด เป็นการควบคุมพฤติกรรม การอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และแนวการปฏิบัติตนในกรอบที่นิยมกันว่าดีถูกต้องจนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในสังคม นิทานหลายเรื่องที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรม ได้แก่ ประเภทนิทานชีวิต เรื่องปัญญาอาสาเมีย เรื่องไซชายยิงธนู เรื่องหวังไว้ไม่ได้ ประเภทนิทานตลก เรื่องครุเคร่งวินัย เรื่องโรงเรียนเดียวกัน เรื่องแกงเลียงบวบ ประเภทนิทานอธิบายเหตุผล เรื่องใครปากคักดีสิทธิ์ ประเภทนิทานคติ เรื่องลูกไม่รักดี เรื่องคนชอบมีปัญญา เป็นต้น

คุณค่าด้านจริยธรรมและคตินิยม

สังคมชนบทใช้นิทานเป็นเครื่องมืออบรมสั่งสอนบุตรหลาน เพราะเนื้อหาในเรื่องเกี่ยวกับความประพฤติไม่ให้ถูกผู้ที่ดีอยกว่าตน ทำความดีละเว้นความชั่วและชี้ให้เห็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ของสังคม เช่น นิทานเรื่องลูกไม่รักดี สอนจริยธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตัวที่ดีของลูกที่ต้องทำหน้าที่ต่อพ่อแม่ หากปฏิบัติตัวไม่ดีก็จะทำให้ตัวเองเดือดร้อน นิทานเรื่องคนชอบมีปัญญา ให้คติเกี่ยวกับการไม่ประมาทและนำข้อคิดหรือคำสั่งสอนประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตก็จะพบแต่ความสุขความเจริญ นิทานยายตัดฟืน ให้คติ

เกี่ยวกับความซื่อสัตย์สุจริต นิทาน*ผัวเมียสองคน* ให้คติการชักนำคนนิสัยไม่ดีหรือไม่รู้จักมาอาศัยอยู่ด้วยความไวเนื้อเชื่อใจจนตัวเองเดือดร้อนนิทาน*พรานป่ากับเสือ* ให้คติการรักษาความมั่นสัญญา ถือสัจจะวาจาเป็นที่ตั้ง หากทำให้ตัวเองเดือดร้อน นิทาน*เรื่องลักเรียนวิชา* ให้คติการมีสติแก้ไขปัญหาใช้วิชาที่เรียนทำให้รอดพ้นอันตราย

3. เพลงกล่อมเด็ก จากพื้นที่มีจำนวน 259 เพลง ได้แก่ เพลงที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณคดีและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ 38 เพลง เนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อ 34 เพลง เนื้อหาเกี่ยวกับคำสอน 38 เพลง เนื้อหาเกี่ยวกับความรัก 55 เพลง เนื้อหาเกี่ยวกับการประชดเสียดสี 54 เพลง และเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องอื่นๆ 40 เพลง พบว่า เพลงกล่อมเด็กที่ศึกษามีคุณค่าดังนี้

คุณค่าด้านภาษา

เพลงกล่อมเด็กใช้ถ้อยคำง่ายสื่อความหมายชัดเจนมีเสียงคล้องจองมี 8 วรรค แต่ละวรรคมีคำตั้งแต่ 4 - 7 คำ บางเพลงมีจำนวนคำน้อยหรือมากกว่านี้ มีเสียงสัมผัสคล้องจอง ดังตัวอย่าง

<i>ฮ่า...เหอ...นอนหลับเหอ</i>	<i>หลับให้เต็มตา</i>
<i>พ่อแม่ไปนา</i>	<i>เจ้าพาควายแอ้</i>
<i>เย็นเย็นย่ำค่ำ</i>	<i>ร้องร่ำหาแม่</i>
<i>เจ้ามาควายแอ้</i>	<i>ปลัดแม่พ่อยามเหยีน...เหอ</i>

เห็นได้ว่าเนื้อเพลงสื่อถึงวิถีชีวิตชาวนาตั้งแต่เช้าจรดเย็นต้องทิ้งลูกไว้บ้าน เพลงนี้ใช้ถ้อยคำง่ายๆ สื่อความหมายชัดเจน สัมผัสสระ คือ คำว่า *ตา* กับ *นา* *ย่ำค่ำ* กับ *ร่ำหา* *แอ้* กับ *แม่* สัมผัสพยัญชนะ คือ คำว่า *เหยีน* กับ *ย่ำ* ทำให้เพลงกล่อมเด็กมีความไพเราะได้อรรถรส

คุณค่าด้านความบันเทิง

เพลงกล่อมเด็กให้ความเพลิดเพลินและสนุกสนาน ช่วยผ่อนคลายความรู้สึกแก่ผู้ขับกล่อมรวมถึงผู้ฟังที่เป็นผู้ใหญ่โดยเฉพาะเพียงแต่เด็กเท่านั้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฮา...เหอ...คือน้องเหอ

ได้ผิวพันทัก

เคี้ยวให้แหละแหละ

ต้องเคี้ยวข้าวป้อน

คือนางนกแก้ว

ต้องเคี้ยวข้าวป้อน

อย่าให้เป็นท่อน

โละออนนางนกแก้ว..เหอ

เพลงนี้กล่าวถึงผู้หญิงได้สามีพันทัก ต้องคอยปรนนิบัติป้อนข้าวป้อนน้ำเหมือนลูก
สื่อให้เห็นอารมณ์ขันและสนุกสนาน

ฮา...เหอ...งามข้าเหอ

ทุกยามค่ำเช้า

ยามลูกเจ็บไข้

แม่เฝ้าเป็นหวง

แม่ปล้ำเลี้ยงเจ้า

แม่เฝ้าเป็นหวง

แม่ไม่บายทรวง

เจ้าดวงอุทัยของแม่...เหอ

เพลงนี้แสดงความรัก ความห่วงใยที่แม่มีต่อลูกยามเจ็บไข้ไม่สบายทั้งกายและใจ
แม่คอยดูแลเอาใจใส่ด้วยความเป็นห่วงดุจดวงใจทำให้ลูกรู้สึกอบอุ่น และเกิดความสบายใจ
แก่ผู้ฟังที่เป็นผู้ใหญ่

คุณค่าด้านจริยธรรมและศีลธรรม

สังคมชนบทใช้เพลงในการอบรมบุตรหลานเพราะเป็นเรื่องที่มีคติเตือนใจ ส่วนใหญ่
เป็นคำสอนบุรุษ สตรี และลูกหลาน เนื้อหาสาระที่สอนเป็นเรื่องอบายมุข ความกตัญญู
กตเวที ความรัก การศึกษาเล่าเรียน กิริยามารยาท การดูแลบ้านเรือน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฮา...เหอ...หมากอ่อนเหอ

ขึ้นชื่อว่าชาย

ไปนั่งเรือนใคร

อย่าผ่าให้กิน

เป็นหนอนในไส้

อย่าผ่าให้กิน

นินทาน้องสิ้น

ขึ้นชื่อว่าชายนั่น...เหอ

เพลงนี้มีเนื้อหาคำสอนสตรีต้องรักนวลสงวนตัว ไม่อย่างนั้นถูกติฉินนินทาได้

ฮา...เหอ...โละสาวเหอ

ลำเล็กเอวบาง

ปีนี้ขายผ้า

ตั้งร้านขายของ

โละชาวบ้านกลาง

ตั้งร้านขายของ

ปีหน้าขายทอง

น้ำหนองถึงมือแม่...เหอ

เพลงนี้มีคติธรรมสะท้อนความกตัญญูตวาทิของลูกที่มีต่อแม่ คือ ลูกสาวที่มีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพทั้ง “ตั้งร้านขายของ ปีนี๋ขายผ้า ปีน้าขายทอง” และมีความกตัญญูรู้คุณ แม่ก็พลอยสบายไปด้วย

ฮา...เหอ...น้ำเชี่ยวเหอ	เขี้ยวมาคักคัก
อย่าเล่นน้ำนัก	น้ำเหอดีพาเอาเจ้าไป
ถ้าเข้พบเข้	เล่าความกับใคร
น้ำเหอดีพาเอาเจ้าไป	ขวัญใจแม่คนเดียว...เหอ

เพลงข้างต้นใช้สอนลูกหลาน โดยเฉพาะเด็กๆ ว่าอย่าออกไปเล่นน้ำตอนน้ำเชี่ยว จะก่อให้เกิดอันตรายได้ทั้งจากจระเข้หรือน้ำพัดพาไป

คุณค่าด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

สาระของเพลงสะท้อนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในสังคม สภาพเศรษฐกิจและสังคมท้องถิ่น การประกอบอาชีพ ให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฮา...เหอ...พี่ไปเหอ	ฝากใครไปให้น้องชม
ฝากแต่เซ็ดหน้ากับผ้าห่ม	ชมแล้วน้องไว้ข้างหัวนอน
แก้วเมียลิบเมีย	ไม่เหมือนเมียพี่คนก่อน
ชมแล้วไว้ได้ทีนอน	สมรมแม่คนเดียว...เหอ

เพลงนี้มีสาระเกี่ยวกับความรัก คือ ผู้เป็นสามีแสดงความชื่นชมคนรักของตนแม้จะมีเมียหลายคนก็ไม่มีใครตีเท่าเมียก่อน สะท้อนสังคมในอดีตเกี่ยวกับผู้ชายนิยมมีเมียหลายคน

ฮา...เหอ...ขึ้นเขาเหอ	ขึ้นแล้วเอาหน้าแว้น
บาวน้อยหัวแหวน	เล่นนกชนไก่
เดือนสี่เดือนห้า	ถางไร่ดีหว่าพ่อน้ำไย
เล่นนกชนไก่	ตอใดพ่อกมาเล่า...เหอ

เพลงนี้สะท้อนค่านิยมของสังคมชนบทเรื่องการพนันซึ่งมีมาแต่อดีต คือ การเล่นนกชนไก่ อีกทั้งยังชี้ให้เห็นการประกอบอาชีพของชาวบ้าน คือ การทำไร่

ฮา...เหอ...นกเป่าเหอ
ยาเกินให้โมด
เข้าเข้ามากินโลหะโนด

เข้าเข้ามากินโลหะโนด
นกตึงหัวล้านมันตีไกรธ
หรอยหรอยทองรอยซัง...เหอ

สาระเพลงข้างต้นชี้สภาพแวดล้อมในอดีตเกี่ยวกับพืชเศรษฐกิจ คือ ต้นตาลโตนด

ฮา...เหอ...ขึ้นเขาเหอ
มาทำบวงให้กว้างกว้าง
ข้างสี่ห้าร้อย
คล้องช้างในภูเขาเขี้ยว

ขึ้นตัดหวายเดามาคล้องช้าง
คล้องช้างในภูเขาเขี้ยว
ไม่เหมือนพลายน้อยสักตัวเดียว
ตัวเดียวเปลี่ยวลิงโลด...เหอ

เพลงนี้สะท้อนภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นภูเขา ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์โดยเฉพาะช้างป่า มีเป็นจำนวนมาก สะท้อนวิธีการจับช้างป่าด้วยการนำหวายซึ่งเป็นพันธุ์ไม้ท้องถิ่นที่มีความเหนียวทนทานมาทำบ่วงสำหรับคล้องช้าง

ฮา...เหอ...เดือนห้าเดือนหกเหอ
สงสารนางทั้งสาม
คนหนึ่งฝีมือดีสติให้ทอแต่โหระผ้า
สติให้ทอแต่โหระผ้า

ฝนตกฟ้าลั่นหยาพลมแพลม
นางงามข้าเอยพลัดบ้านเมืองมา
คนหนึ่งปั่นฝ้ายคนหนึ่งทำทั้งไรทั้งนา
เป็นข้าวังเวงใจ...เหอ

เพลงกล่อมเด็กข้างต้นสื่อการดำเนินชีวิตของหญิงชาวบ้านท้องถิ่นด้านการประกอบอาชีพ คือ การทอผ้า การทำไร่และการทำนา

ฮา...เหอ...เรือแหวนเหอ
สิบลำเกาผ้า
ยังลำเกาหนึ่ง
สิบลำเกาทอง

โพนเพนหน้าท่า
สิบห้าเกาทอง
ขายข้าวขายทอง
ขายของล่องเรือแหวน...เหอ

เพลงนี้สะท้อนสภาพเศรษฐกิจและสังคม คือ การค้าขาย โดยใช้การคมนาคมทางน้ำ มีเรือสำเภาหลายลำมาค้าขายอย่างคึกคัก ทั้งเรือขายผ้า เรือขายข้าว เรือขายทอง ชี้ให้เห็นว่าวิถีชีวิตของผู้คนมีความผูกพันกับแม่น้ำทั้งทางเศรษฐกิจ การคมนาคม และการดำเนินชีวิต

นอกจากนี้ เพลงกล่อมเด็กยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องบุญ บาป กรรม เจ้าที่ แม่ชื่อ ราหู เสน่ห์ยาแฝด ประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน เช่น ประเพณีลากพระ แต่งงาน เป็นต้น

ฮา...เหอ...คลองหวางเหอ	ยุ่งยุ่งไม้ต้นแก้ว
พี่หมายไว้แล้ว	ว่าอี่พี่น้องเรือ
โกเหล้าสักจอก	พาบอกหัวเมืองเจ้าเท่
ไว้พี่น้องเรือ	ล่องเล่นเลหลวง...เหอ
ฮา...เหอ...คือน้องเหอ	รักโละอาทัน
รักแต่พระจันทร์	ราหู ไม่รัก
ถีบเรือให้แดง	ลูกน้อยหมั้นแดงไปนั๊ก
ราหู ไม่รัก	จึงเกิดเหตุไม่วายเหลือ...เหอ

สาระของเนื้อเพลงข้างต้นชี้ให้เห็นความเชื่อเกี่ยวกับการตัดไม้เพื่อนำไปสร้างเรือไว้สำหรับใช้เดินทางสัญจรต้องทำพิธีขอจากเจ้าที่ก่อนจึงจะตัดไปได้ ผู้คนในสังคมท้องถิ่นเชื่อกันว่าหากเกิดเหตุร้ายกับใครนั้นเป็นเพราะดวงชะตาตกอยู่ในช่วงราหูเข้า หากใครโดนทำเสน่ห์ยาแฝดในช่วงนี้จะแก้ยาก

ฮา...เหอ...นอนเหอน้องนอน	พี่ไปคอนสักเดียว
ไปซื้อสารเหนียว	ทำต้มลากพระ
ลากพระวัดไหน	ลากไปไชยา
ทำต้มลากพระ	วัดสระหัวนอนบ้าน...เหอ
ฮา...เหอ...ทำบุญวัดหาดเหอ	ตักบาตรวัดเกาะลอย
กรวดน้ำใส่ผาหอย	สาวน้อยตามแม่ไปทำบุญ
ทำไว้เด็ดสาว	เอาไว้เป็นทุน
ตักบาตรทำบุญ	เป็นทุนเมื่อภรรยา...เหอ

เพลงนี้สะท้อนความเชื่อประเพณีการลากพระ ซึ่งมีการทำขนมต้มไว้ใส่บาตรพระหรือเรือพระที่ลากผ่าน

ฮ้า...เหอ... ผูกเปลเหอ	ผูกใต้ถุนคุกข้าว
หอมดอกสาเหล้า	หอมเจ้ารวยจุก
เดือนเสเดือนห้า	จะแต่งงานให้หนูก
หอมเจ้ารวยจุก	ให้หนูกลักวันเดียว...เหอ

เพลงกล่อมเด็กดังกล่าวสะท้อนประเพณีการแต่งงาน สื่อให้เห็นช่วงเดือนในแต่ละรอบปีของสังคมท้องถิ่นจะนิยมการจัดงานแต่งงานซึ่งทั้งคู่บ่าวสาว โดยเฉพาะเจ้าบ่าวนั้นขอสนุกสนานให้เต็มที่ก่อนจะรับภาระหน้าที่ของการมีครอบครัว จากการศึกษาวิเคราะห์สาระของเพลงกล่อมเด็กพบว่าเนื้อหาสื่อสะท้อนความรู้ด้านวรรณคดีและวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งกล่าวถึงตัวเอกของเรื่อง เช่น พระสุธนมโนห์รา วรวงศ์ พระรถ-เมรี นางแดงอ่อน หอยสังข์ พระเวสสันดร เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ฮ้า...เหอ...คือน้องเหอ	คือนางโนรธา
หนีพ่อแม่มา	เล่นน้ำสระสง
นายพรานจับได้	นำไปถวายองค์
เล่นน้ำสระสง	เล่นด้วยนายพรานป่า...เหอ
ฮ้า...เหอ...คือน้องเหอ	คือนางเมรี
อยู่ฝั่งนี้	เมรีร้องเรียกผัวขวัญ
พระรถสิทธิ์เหอ	รอเมียด้วยกัน
ร้องเรียกผัวขวัญ	ไม่ทันพระรถสิทธิ์...เหอ
ฮ้า...เหอ...คือน้องเหอ	คือนางแดงอ่อน
ผัวไปคล้องช้างในดงดอน	เอนางแดงอ่อนซ่อนไว้ข้างหลัง
เมื่อนางแดงอ่อนคลอดโหละมา	เมียหลวงทิ้งห้าพาไปฝั่ง
นางแดงอ่อนร้อยซั้ง	นั่งกินแต่น้ำตา...เหอ
ฮ้า...เหอ...คือน้องเหอ	คือเจ้าหอยสังข์
บุญพ่อแม่ยัง	อยู่ในโรงเงาะ
พ่อแม่หาไหม้	ถือไม้เท้าเหาะ
พระสังข์อยู่ในโรงเงาะ	เหาะเห็นเดินทางหวัน...เหอ

สาระของเพลงกล่อมเด็กข้างต้นสะท้อนภาพสังคมท้องถิ่นเกี่ยวกับเรื่องของวรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นที่นิยมเล่ากันฟัง หรือนำมาแสดงหนังตะลุงและโนรา จนเป็นที่จดจำของชาวบ้านในสังคมท้องถิ่นนั้น

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของวรรณกรรมท้องถิ่นกับชุมชน

ความสัมพันธ์ของวรรณกรรมท้องถิ่นกับชุมชน เป็นการประมวลความสัมพันธ์จากตำนาน นิทาน และเพลงกล่อมเด็ก มีดังนี้

1) ความสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะเป็นเครื่องมือบันทึกภาพสังคม การวิเคราะห์วรรณกรรม พบว่ามีสาระเกี่ยวกับสภาพสังคมปรากฏอยู่เสมอ ซึ่งจะเป็นความตั้งใจของผู้สร้างวรรณกรรมหรือไม่ก็ตามไม่อาจทราบได้แน่ชัด แต่ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าผู้แต่งวรรณกรรมมีชีวิตอยู่ในช่วงใด ก็มักนำสังคมของกลุ่มในช่วงเวลาที่เขาประสบอยู่สอดแทรกไว้เสมอ เช่น *ตำนานแม่สีหวันทอง ตำนานพญาท่าข้าม และตำนานพญายอดน้ำ* เป็นเรื่องชุมชนยุคเก่ามีบทบาทสืบเนื่องถึงปัจจุบันทั้งศาลแม่สีหวันทองและพญาท่าข้าม ความเชื่อของชุมชนที่มีนัยยะต้องการให้ชาวบ้านเคารพธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ การฉายภาพอดีตเล่าหน้าตาปีที่จะมีจะเซ่ตุร้ายชุกชุม *ตำนานบ้านเคียนซา ตำนานบ้านเกาะแก้ว และตำนานบ้านบางประ* เป็นการบันทึกเรื่องราวข้อเท็จจริงของชุมชน

2) ความสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะการพัฒนากระบวนการคิด การสร้างทัศนคติ ค่านิยม และศีลธรรม วรรณกรรมทั้ง 3 ประเภทได้นำเสนอเพื่อเป็นอนุสติและให้ผู้คนในชุมชนนำไปใช้ในการดำรงชีวิต เช่น ตำนานเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ คือ *แม่สีหวันทอง พญาท่าข้าม และพญายอดน้ำ* ล้วนเป็นเรื่องภูมิปัญญาการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้เพลงกล่อมเด็ก มีจำนวนไม่น้อยที่ให้ความรู้และทัศนคติ ค่านิยม และศีลธรรม แก่เด็ก สตรี บุรุษ พระภิกษุ บิดามารดา เป็นต้น

3) ความสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะเป็นเครื่องบันเทิงใจ คือ นิทานและเพลงกล่อมเด็กอดีตเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นเครื่องมือสำคัญ ชาวบ้านเล่าว่าเมื่อประมาณ 30 ปีเศษมานี้ หลังรับประทานอาหารเย็นแล้ว คนในครอบครัวใช้เวลาตอนค่ำเล่านิทานให้ลูกหลานฟังอยู่เสมอ แต่ในปัจจุบันกิจกรรมที่วุ่นวายหายไป เนื่องจากมีสื่อต่างๆ เพิ่มมากขึ้น อีกทั้งคนเฒ่าคนแก่ก็ล้มหายตายไป สำหรับเพลงกล่อมเด็กก็เช่นกันนอกจากให้ความรู้ คติสอนใจแล้ว

ยังให้ความบันเทิงแก่ลูกหลานนอนเปลอยู่ให้หลับอย่างมีความสุข ซึ่งปัจจุบันในชนบทตามแนวลำน้ำตาปี่ก็ยังคงสืบต่อกันอยู่

4) ความสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะความเชื่อและพิธีกรรม เป็นความสัมพันธ์ที่มีมาแต่ดั้งเดิมและคลี่คลายเปลี่ยนแปลงตามลำดับ เห็นได้ชัด คือ ตำนาน ศาลแม่สีหวันทอง ซึ่งตั้งอยู่ที่ปากคลองอู้อินบรรจบกับแม่น้ำตาปี่อำเภอพระแสง และศาลพญาท่าข้ามตั้งอยู่ที่ตลาดท่าข้าม และวัดท่าข้ามอำเภอพุนพิน แสดงถึงความเชื่ออันยาวนานมีชาวบ้านไปประกอบพิธีกรรมและบนบานศาลกล่าวทำรูปเคารพ ภาพที่ว่ำนี่แสดงอำนาจและพลังสำคัญที่โยงใยอยู่กับวิถีชีวิตของคนในสังคมตามแนวลำน้ำตาปี่ที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนและสังคมได้

5) ความสัมพันธ์กับชุมชนในฐานะเป็นส่วนการศึกษาอนุรูปแบบแก่ชุมชนและสังคม ความสัมพันธ์ด้านนี้แต่เดิมปรากฏเด่นชัดกล่าวคือ วรรณกรรมท้องถิ่นมีส่วนสำคัญในการสื่อสารความรู้ความคิดให้แก่ชาวบ้านและชุมชนอย่างกว้างขวาง ความรู้ความคิดในวรรณกรรมมีความสำคัญต่อการสร้างทัศนคติ ค่านิยมและศีลธรรมให้แก่ชุมชน แต่ในโลกที่พัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันนี้ได้ทำให้ความสัมพันธ์ที่ว่าอ่อนด้อยลง ทั้งนี้เพราะมีผู้คนไม่น้อยถึงเห็นว่าเป็น สิ่งล้าสมัย และบางคนมองไปว่าเป็นมายาคติ มีใช้ข้อเท็จจริงสิ่งปรากฏในวรรณกรรมล้วนเป็นสิ่งเก่าๆ ที่ไม่ส่งผลต่อผู้คนในยุคสมัยที่เรียกขานกันว่า เป็นยุคพัฒนา อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์เช่นที่ว่ำนี่ยืนยันในกลุ่มคนรุ่นเก่า ซึ่งในสมัยหนึ่งวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต อันเป็นรากฐานสำคัญของสังคมช่วยให้สังคมมีทุนที่สำนึกถึงความเป็นหมู่พวกเดียวกัน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ที่ว่ำนี่มีโอกาสด้อยลงและหมดสิ้นหากไม่มีพื้นที่ในสังคมให้พลวัตต่อไปได้

บทส่งท้าย

ในอดีตวรรณกรรมท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่นอย่างยิ่ง แต่ในปัจจุบันแม้ความสัมพันธ์และบทบาทจะยังคงมีอยู่แต่ก็ลดลงตามลำดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สังคมเมืองดูเหมือนความสัมพันธ์และบทบาทของวรรณกรรมท้องถิ่นคลี่คลายไปมากทั้งนี้เป็นเพราะการสร้างถนนแล้ว ทำให้เกิดชุมชนใหม่ตามแนวถนนและขยายเพิ่มมากขึ้นมีผู้นอพยพจากที่อื่นเข้ามาประกอบอาชีพค้าขายเป็นจำนวนมากกลาย

เป็นศูนย์กลางธุรกิจ คนในชุมชนเมืองใช้เงินแลกเปลี่ยนข้าวของเครื่องใช้ และแรงงาน กระจุกตัวเข้าบ้านอยู่ในย่านใจกลางเมืองไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว ระบบเครือญาติลดน้อยความสัมพันธ์ของผู้คนมุ่งเน้นผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สินเป็นสิ่งสำคัญ ขณะที่สังคมชนบทแม้จะยังคงมีความสัมพันธ์และบทบาทอยู่อย่างต่อเนื่องแต่ก็ลดน้อยลงตามลำดับ ทั้งนี้เพราะว่าวรรณกรรมมีส่วนที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตน้อยลง ผู้คนเห็นความสำคัญในฐานะเป็นประวัติศาสตร์มากกว่าที่จะนำมาใช้เป็นพลังในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะ “มุขปาฐะ” น่าจะเป็นเพียงเรื่องราวที่สืบทอดกันมาเคยมีเคยเป็นเท่านั้น

การวิเคราะห์คุณค่าและความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับชุมชนนั้น เป็นลักษณะบทบาทของวรรณกรรมที่มีมาแต่เดิม ซึ่งยังคงสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันนั่นเอง ความสัมพันธ์บางอย่างที่ยังคงสอดคล้องกับยุคสมัยและสภาพการณ์ก็ยังคงเคลื่อนไหวต่อไปในสังคม แต่สำหรับส่วนที่ขาดความสอดคล้องก็คงจะอยู่ในลักษณะที่ความสัมพันธ์มีโอกาสหมดความหมายไปได้ ในเมื่อเป็นเช่นนี้จึงจำเป็นที่สังคมต้องหาทางให้วรรณกรรมมีบทบาทใหม่ที่เหมาะกับบริบทของสังคมใหม่ **แต่การมุ่งสร้างความสัมพันธ์ในบทบาทใหม่ก็พึงต้องระวังอย่างยิ่ง เพราะบางครั้งเป็นความต้องการจากภายนอกโดยเฉพาะนักวิชาการเป็นสิ่งที่มิใช่แก่นสารที่แท้จริงของวรรณกรรม**

เอกสารอ้างอิง

- กนกวรรณ แก้วเกาะสะบ้า และอัจฉรา บุญเรือง. (2553). **ฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
ชวน เพชรแก้ว. (2532). **วรรณกรรมท้องถิ่นสุราษฎร์ธานีจากหนังสือбуд**. สุราษฎร์ธานี: วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี.
- ชวน เพชรแก้ว และคณะ. (2549). **วรรณกรรมท้องถิ่นตามแนวลำน้ำตาปี**. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ชลดา เลื่อมใสสุข และชุมศักดิ์ แสงศรีคำ. (2553). **ฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี**. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
- ประคอง นิมมานเหมินท์. (2555). **ประมวลสาระชุดวิชาการวรรณกรรมท้องถิ่น หน่วยที่ 1-7**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- สมพร ศรีอาภานนท์ และสารภี ชนะทัฬห. (2553). **ฐานเศรษฐกิจและทุนทางวัฒนธรรม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. สุราษฎร์ธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- สีบพงษ์ ธรรมชาติ. (2540). **วรรณกรรมเฉพาะถิ่น**. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2552). **ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนานนิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อาจิน จันทรัมย์พร. (2555). **นายมี (เสมียนมี) ศิษย์เอกสุนทรภู่**. กรุงเทพฯ: วลี ศรีเอชนัน

บุคลากรกรม

- นายคล่อง พุฒศรี ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอบ้านนาเดิม ผู้ให้สัมภาษณ์. ปริญญา ปานชานา ผู้สัมภาษณ์. ณ อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2555.
- นายจารุพันธ์ หนูจันจิตร 94/4 หมู่ที่ 2 ตำบลบางโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ให้สัมภาษณ์. ปริญญา ปานชานา ผู้สัมภาษณ์. ณ เขาพระนารายณ์ ตำบลเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2555.
- นางแดง แก้วสกุลทอง 9 หมู่ที่ 1 ตำบลสินปุน อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ให้สัมภาษณ์. ปริญญา ปานชานา ผู้สัมภาษณ์. ณ วัดกงทล อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 13 กันยายน 2555.

นายทวี พรหมวิเศษ นักวัฒนธรรมอำเภอพุนพิน ผู้ให้สัมภาษณ์. ปริญญา ปานชานา
ผู้สัมภาษณ์. ณ ที่ทำการอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2555.

นายทศพล งานไพโรจน์ นายกเทศบาลท่าข้ามอำเภอพุนพิน ผู้ให้สัมภาษณ์. ปริญญา ปานชานา
ผู้สัมภาษณ์. ณ เทศบาลอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
เมื่อวันที่ 8 กรกฎาคม 2555.

นางเนือง ช่วยพิทักษ์ 7 หมู่ที่ 4 ตำบลวัดประดู่ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ผู้ให้สัมภาษณ์. ปริญญา ปานชานา ผู้สัมภาษณ์. ณ วัดมะปริง ตำบลประดู่
อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2555.

นายสมพล มากะพันธุ์ นักวัฒนธรรมอำเภอบ้านนาสาร ผู้ให้สัมภาษณ์. ปริญญา ปานชานา
ผู้สัมภาษณ์. ณ ตำบลควนศรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2555.

นางปราณี จรรยา. 59 หมู่ที่ 8 ตำบลควนศรี อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี
ผู้ให้สัมภาษณ์. ปริญญา ปานชานา ผู้สัมภาษณ์. ณ วัดควนศรี อำเภอบ้านนาสาร
จังหวัดสุราษฎร์ธานี. เมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2555.

